

potrebno zapamtiti jer je svaka nova to zanimljivija i vrednija što sadrži u sebi i čin i djelo (jednu ponovnu kreaciju) samog motrioca. Cijevi koje Sanja Ivezović stavlja u prostor postaju dakle i predmet igre, a bez igre samo djelo bilo bi siromašnije u svojoj punoj vrijednosti. Jer statično promatranje, vizuelno

perciptiranje, nije dovoljno da bi ovaj objekt u potpunosti pokazao i svoje pravo značenje, uz osjetilo za vid, potrebno je prema tome i osjetilo dodira, igra dolazi tek na kraju kao rezultat ovih dvaju načina uočavanja i primanja samoga dijela. Zadržati se na njoj (igri) znači i upoznati djelo u potpunosti.

vangel naumovski

izložba slika i crteža
galerija primitivne umjetnosti

20. II — 15. III 1970.

zvonko maković

Sve ono što je u izvjesnom smislu određivalo sam pojam »naivne« umjetnosti u slikarstvu Vangela Naumovskog izmiče i njegovu umjetnost udaljava od cijelokupnih obilježja i odlika »naivnog« ili »primitivnog« slikarstva općenito, a jugoslavenske naive posebno. Kolikogod opet u samoj naivnoj umjetnosti postoji određena doza nadstvarnoga ili čak fantastičnoga, ova je umjetnost ipak čvrsto vezana uz neke krajnje realne osnovice, i u realnosti svakidašnjice ona i traži sebi uporišnu tačku, ono mjesto iz kojeg će se tek eventualno nadrealistička komponenta moći naslutiti. U Vangela Naumovskog slučaj je potpuno obrnut, u njega su naivno i fantastično dovedeni na granicu gdje fantastično prevladava, te je zato i potpuno opravdana sumnja u njegovu »naivnost« shvaćenu u već tradicionalnom smislu riječi. Svetlje ovog makedonskog slikara daleko je od svakidašnjeg doživljaja jednog hlebinskog seljaka ili pak oslikana svijeta vojvodanskih naivaca, da se zadržimo samo u krugu jugoslavenske naive. Naumovski je u prvom redu sanjač, no sanjač s predumisljajem o snu, pa prema tome nadrealističku crtu u njegovu stvaralaštvu ne možemo prihvati kao »zdravo za gotovo«.

Cijelokupno stvaralaštvo ovog slikara promatrati ćemo, dakle, kao stvaralaštvo s onu stranu mogućeg, a na taj način doći ćemo i najbliže njegovu odredištu. Iako je s oslikanom površinom Vangela Naumovskog uklonjen svaki red objektivno postojećeg svjetla, iako je svoj izraz, a kako smo već naglasili, ovaj slikar pronašao više u »nevidenom« nego »viđenom« svijetu (jedna njegova slika naslovljena je »Video i neviđeno«), stanovitog reda postoji ne samo u kompozicijama već i u kromatici koja u ovom slikarstvu ima neobično važnu ulogu. Oblaci Naumovskog isključivo su ovalni, a linija krivulja (ne postoji niti jednog pravokutnog ili pravolinijskoga elementa u djelu), i upravo zatvaranjem u krug postignuta je ujednačenost i zatvorena cjelina njegova izraza. No to je krug u kome je ponavljanje, vra-

ćanje od kraja početku, prisutno gotovo isključivo. Prostor ovalnog tijela (najčešće jajolikih oblika) pomiče promatračeva oko s najosvjetljenijeg fragmenta forme zasjenjenim rubovima, s površine ulazimo u prostor da bismo se opet površini povratili. Na ovom putu ulazimo u svijet biljki na dnu vode, u kojem se gledaocu javljaju asocijacije najrazličitijih vrsti. U takvoj, dakle, multidimenzionalnosti, svijetu košmara i fantastike i počiva sva »sreća sanjača«, no »sreća« koja je ipak suviše krhka da bi bila i dosljedna »sreću snova« jednog istinskog nadrealiste. Već smo ranije spomenuli da boja u slikarstvu Vangela Naumovskoga ima važnog značaja i udjela. Ona je najčešće zaprepašćujuće sirova i oštra, vrlo intenzivna. Stavljanjem pojedinih kromatskih fragmenata u odnose u kojima se naglašavaju same vrijednosti kontrasta tih bojanih fragmenata, Naumovski postiže čak i izvjesne vizualne šokove: sirovo zeleno pored isto tako otvoreno žutoga, te opet ljubičastoga i zelenoga itd.

Ne možemo nikako zaobići jednu činjenicu čije je prisustvo u slikarstvu Naumovskoga toliko naglašeno. To je manira, opnašanje sama sebe. Ukoliko je ranije njegovo djelo i moglo biti za nekoga zanimljivo, a zanimljivost se najviše očitovala u »jednom zasebnom prilaženju naivnom«, danas se suditi o ovom slikarstvu može trezvenje i ozbiljnije. Kako ovaj slikar, a to smo već ranije napomenuli, izričito naglašava prisutnost kružnog i ponovljivog svijeta, to i njegovo djelo u cjelini možemo na ovakav način razmatrati: vraćanje ishodišnoj tački, opnašanje onoga što se ranije već iskazalo. A takvo »vraćanje« može rezultirati (što u sličnim primjerima biva i najčešće) poraznim povratkom. Krenuti u jednu avanturu može značiti i krenuti na kružni put. Iz jave otići u san i ponovo se javi vratiti s krhotinama sna. Naumovski nas i podsjeća na jednog pustolova koji nije ni iskreni fantasta niti iskreni naivac. A dvije varljivosti opasnije su, svakako, od jedne.

mladen galić

objekti
galerija suvremene umjetnosti,
20. II — 15. III 1970.

zvonko maković

Kada danas promatramo Galićevu djelu biva nam jasnije njegovo nastojanje da oblik oslobođi svega suvišnoga i da ga čistog, potpuno preciznih granica ostavi na fondu, te da ga na ovaj način oko u cijelosti može zahvatiti i upoznati. Njegov se, dakle, pokušaj u ranijim djelima sastoji u težnji za racionalnim i konkretnim izrazom gdje su oblici zaobljenih a simetričnih površina različitih kromatskih vrijednosti bili strogo vezani za osnovicu na kojoj su bili naslikani. Ovakva oština rubova (a koju je oština Galić smanjivao upravo linijom mede slikanih oblika u vidu krivulje) podvlačila je jednu površinsku i plošnu strukturu slike, gdje se prostornome dolazio samo iluzionistički — putem optičkih djelovanja bojenih elemenata. Danas, pak, u svojim najnovijim radovima Galić nas vodi jednom konkretnom dijalogu prostora i površine, onome mjestu na kojemu je nekadašnji osjećaj dubinskoga bio samo iluzoran —

gdje se uz pomoć kromatike tek naslučivala višeslojnost slike. Ovime se i sam termin »slika« zamjenjuje jednim novim terminom — »slika-objekt« ili jednostavno »objektom«. Njegovo prihvaćanje ovoga oblika plastičkog izraza bit će, opet, vezano uz dva načina shvaćanja objekta kao oblika likovnog dijela: kao statičnog i strogo vezanog za površinu i kao punog prostornog objekta — ambijenta, čiji će vlastiti izvor svjetlosti (cijevi fluorescentne svjetlosti) oblikovati prostor u kojem se nalaze u zasebnu vizualnu sredinu.

Prvi način kojemu Galić prilazi sastoji se u pažljivom strukturiranju samog djela a iz koje će strukture i proizlaziti sve vizualne promjene koje se pri promatranju ovih djela dešavaju. Naime, strukturiranje elemenata (plastičnih i bojenih cijevi određenih dužina i oblika) na plohi iste ili različite kromatike kao što su elementi, pojačava se senzibilitet promatračeva oka,